

LESZEK LEŚNIAK
Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Oddział w Krakowie

UDZIAŁ DORADCÓW ROLNICZYCH W PROCESIE TRANSFORMACJI USTROJOWEJ W POLSCE

1. Wprowadzenie

Analiza prac nadesłanych w ramach konkursu na pamiętniki, wspomnienia i wypowiedzi trzech pokoleń doradców rolnych² pod hasłem: „Z polskimi rolnikami ku nowoczesnej wsi” ukazała różnorodność problemów jakie występowały w pracy doradczej, na przestrzeni ponad pół wieku, w Polsce. Wśród problemów dotyczących startu zawodowego doradcy, zdobycia zaufania rolników, stosowania różnorodnych form pracy z rolnikami, ciągłych zmian w polityce rolnej, a także zmian strukturalnych w systemie doradztwa rolniczego, na szczególną uwagę zasługuje rola i udział doradców rolnych w procesie transformacji ustrojowej w Polsce po 1990 roku.

Zgromadzony materiał w postaci prac konkursowych wymagał uzupełnienia, w taki sposób aby możliwe było dokładniejsze określenie udziału i roli doradców rolnych w tym ważnym dla przyszłości polskiego rolnictwa i polskiej wsi procesie. W celu uzyskania materiału poznawczego, znacznie rozszerzającego informacje zawarte w pracach konkursowych, zostały przeprowadzone wśród doradców rolnych badania ankietowe.

2. Metodyka i cel badań

Badania przeprowadzono w oparciu o ankietę przekazywaną doradcom - uczestnikom różnych form kształcenia prowadzonych przez CDR Oddział w Kra-

² Konkurs został zorganizowany w roku 2006, przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, przy współpracy wszystkich Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego.

kowe oraz uczestnikom seminariów organizowanych przez Oddział w siedzibach Ośrodków Doradztwa Rolniczego. W badaniach, przeprowadzonych w końcu 2006 i na początku 2007 roku, uczestniczyło 267 osób. Stanowiło to około 6% zatrudnionych doradców w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego w Polsce. W 2005 roku w WODR pracowało około 5 500 osób, w tym około 4 500 osób to kadra kierownicza i doradcza [Pabich, 2005]. 132 respondentów to kobiety, 117 mężczyźni, 18 osób nie odpowiedziało na to pytanie. 37 osób nie ukończyło 30 roku życia, 27 było w wieku 30 – 39 lat, 91 w wieku 40 – 49 lat, 50 i więcej lat miało 99 osób, 14 nie określiło swojego wieku. Średnim wykształceniem legitymowało się 26 osób, wyższym 215, w tym z licencjatem 9 osób, 23 osoby nie podały swojego wykształcenia. 81% respondentów posiadało zatem wykształcenie wyższe. Dane te zbliżone są do informacji o udziale doradców i kadry kierowniczej z wyższym wykształceniem w ośrodkach doradztwa rolniczego w 2005 r. - ogółem 76% zatrudnionych [Pabich, 2005].

Badanie przeprowadzono z zachowaniem zasady anonimowości, aby uzyskać bardziej obiektywny materiał źródłowy niż zgromadzony w postaci pamiętników, wspomnień i wypowiedzi, które z zasady posiadają cechy subiektywnych odniesień i są obciążone domniemaniem ostrożności w formułowaniu ocen i poglądów ze względu na identyfikowalność autorów.

Celem badania było poznanie stosunku doradców rolnych do procesu transformacji ustrojowej jak i samoocena doradców ich wpływu na realizację głównych celów transformacyjnej polityki rolnej po 1990 roku. Istotne było także poznanie stosunku doradców do tworzących się związków zawodowych rolników, Izb Rolniczych i działalności partii politycznych na wsi, do procesu integracji Polski z UE oraz identyfikacja głównych form aktywności doradców rolnych przed i po przełomie 1990 roku. Identyfikacja nowych zadań i wyzwań jakie przyniosł proces transformacji ustrojowej, a także działań jakie doradcy podejmowali by tym wyzwaniom sprostać.

3. Wyniki badań

Zgromadzony w wyniku badań materiał poznawczy odnosi się do okresu obejmującego zasadniczo mijające ćwierćwiecze, jest zatem oparty na informacjach zapamiętanych przez respondentów i może być obciążony pewnym błędem niedokładności i subiektywizmem ocen. Dla doradców z dłuższym stażem pracy dokonywanie ocen było trudniejsze niż osób pracujących krócej, nie obciążonych tak bardzo doświadczeniem i emocjonalnym stosunkiem do własnego dorobku.

Tabela 1

Staż pracy badanych doradców

Wyszczególnienie	Staż pracy w ODR			
	Przed 1990 rokiem		Po 1990 roku	
	liczba	%	liczba	%
Nie pracowało	81	30,4	-	-
< 5 lat	37	13,9	63	23,6
6 – 10 lat	63	23,6	21	7,9
11 – 15 lat	39	14,6	19	7,1
16 – 20 lat	11	4,1	127	47,6
21 – 25 lat	7	2,6	4	1,5
> 25 lat	3	1,1	-	-
Brak danych	26	9,7	33	12,3
Razem	267	100	267	100

Źródło: Wyniki badań własnych.

Należy odnotować fakt, że ponad 30% respondentów nie pracowało w doradztwie rolniczym przed 1990 rokiem, natomiast blisko połowa legitymowała się się stażem powyżej 15 lat pracy po 1990 roku. Staż pracy miał istotne znaczenie w ocenie procesów transformacyjnych przez doradców rolnych i ich roli w tych procesach. Staż pracy respondentów w ODR z podziałem na przed i po 1990 roku przedstawiono w tabeli 1.

Jednym z istotnych elementów transformacji ustrojowej było wprowadzenie zasad gospodarki wolnorynkowej w rolnictwie. Proces ten postępował z pewnym opóźnieniem i nie miał tak drastycznego przebiegu jak w środowiskach pozarolniczych. Doradcy mieli problem z jednoznacznym określeniem swojego stosunku do tego procesu, w pierwszych latach transformacji. Ponad jedna trzecia (41,9%) wskazała odpowiedź: *częściowo pozytywny, częściowo negatywny i niezdecydowany*. Jako *pozytywny* proces uznało 47,2% respondentów, a nawet jako *entuzjastyczny* ponad 7%.

Brak jednoznacznej oceny własnego stosunku do procesu wprowadzania zasad gospodarki rynkowej w rolnictwie miało swoje konsekwencje w ocenie skutków tych zmian. Ponad trzy czwarte respondentów wskazało odpowiedź: *przyniosły częściowo pozytywne, częściowo negatywne efekty*.

W ocenie doradców, stosunek rolników do gospodarki rynkowej był umiarkowanie optymistyczny, *budził nadzieje ale i obawy* blisko 44% wskazań, ale już jednoznaczne określenia wskazują na przewagę *obaw*, ponad 31% w stosunku do *nadziei*, z różnicą ponad 13%.

Rolnicy, w opinii doradców ocenili, że zmiany wywołane urynkowaniem są *w zasadzie pozytywne, wzmocniły się dobre i słabe gospodarstwa*, łącznie 50% wskazań. Ponad 31% wskazań sugerowało, że proces urynkowania *nie miał wpływu na gospodarstwa rolne*.

201 doradców (tj. 75,3% ogółu badanych) twierdziło, że *miało wpływ na procesy ekonomiczne w gospodarstwach rolnych*, 55 (tj. 20,6% ogółu badanych) *wplywu nie miało*, natomiast 11 doradców (tj. 4,1% badanych) nie udzieliło odpowiedzi.

Doradcy rolni proces transformacji ustrojowej postrzegali w aspekcie zmian jakie bezpośrednio dotykały gospodarstwa rolne. Wynikało to z faktu, że rolnicy właśnie do doradców rolnych zwracali się o pomoc w rozwiązywaniu problemów wywołanych wprowadzaniem zasad gospodarki rynkowej w rolnictwie. Jak wynika z przeprowadzonych badań doradcy szybko dostosowali się do nowej sytuacji.

183 doradców opisało na czym polegał ich wpływ na procesy ekonomiczne w gospodarstwach rolnych, tylko 19 spośród tych, którzy wskazali, że taki wpływ mieli, nie opisało na czym on polegał.

Opisane uzasadnienia zostały pogrupowane według następujących aktywności: oddziaływanie doradców na świadomość rolników i ich postawy, promocja programów pomocowych i pomoc w wypełnianiu wniosków (w dostępie do funduszy unijnych), doradztwo ekonomiczne, doradztwo w zakresie nowych technologii oraz szkolenia zawodowe, a także w zakresie przedsiębiorczości. Bardzo często wypowiedzi jednego doradcy zawierały wskazania na różne formy aktywności. Wybór i pogrupowanie, ma więc charakter umowny i zostało wykonane według dominującej formy w wypowiedzi danego doradcy.

Najwięcej wypowiedzi (57 doradców) zostało zakwalifikowanych do grupy określonej jako działania mające wpływ na kształtowanie świadomości i postawy rolników. Sytuacje, w których znaleźli się rolnicy po wprowadzeniu zasad gospodarki rynkowej do rolnictwa wymagały nie tyle konkretnej porady fachowej co uświadomienia rolnikom, że ich przyszłość i przyszłość gospodarstw zależy od nich samych.

Dla doradcy „...najważniejsze było przekonać rolnika, żeby przestawił swoje myślenie,... że teraz sam będzie musiał zabiegać o zbyt swoich produktów”. Rolą doradcy „...było pokazać jak przeprowadzić analizę potencjału gospodarstwa, jak wykorzystać możliwości lokalnego rynku do zbytu produktów, w ogóle przekonać rolnika, że musi się nauczyć samodzielnie poruszać w gospodarce wolnorynkowej”.

Wśród wielu problemów, wyrażonych w opiniach doradców, z którymi musieli się zmierzyć, były m.in.:

- „- przekonanie rolników o konieczności podjęcia ryzyka inwestowania w gospodarstwo,
- uświadomienie rolnikom, że prawa ekonomiczne są obiektywne i również oddziałują na gospodarstwa rolne,
- przekonanie rolników, że można łagodzić skutki transformacji ekonomicznej poprzez sięganie po pieniądze z UE,
- przekonanie rolników, że warto ubiegać się o środki finansowe z programów unijnych”.

Od początku transformacji rolnictwa, zmian w kierunku gospodarki rynkowej, odczuwany był w Polsce brak kompleksowego systemu informacji rolniczej [Drygas, 2001]. Z tym problemem również musieli sobie radzić doradcy. Dlatego „...

kierowali rolników na różne szkolenia, a także sami starali się uczestniczyć w różnych formach kształcenia i poszukiwać niezbędnych informacji. Dzięki temu mogli sami im doradzać jak dostosować gospodarstwo do nowe sytuacji”.

Dla doradców rolnych okres transformacji ustrojowej i wprowadzanie zasad gospodarki rynkowej w rolnictwie łączyły się z działaniami informacyjnymi i promującymi integrację Polski z Unią Europejską. Programy przedakcesyjne, a następnie programy UE skierowane do rolników i wsi stanowiły ważny element procesów ekonomicznych w gospodarstwach rolnych.

49 doradców, akcentowało działania związane z pomocą doradczą służącą pozyskiwaniu środków finansowych z UE. Ja wynika z wypowiedzi doradców prowadzili *„...działania informacyjne i szkoleniowe, pomagali w opracowywaniu wniosków o dofinansowanie w ramach PROW i SPO, informowali o możliwości zaciągania kredytów preferencyjnych, pomagali w opracowaniu biznesplanów”.*

Doradztwo ekonomiczne dominowało w wypowiedziach 35 doradców i było powiązane z doradztwem w zakresie pozyskiwania środków z funduszy Unii Europejskiej. Wyłączenie tej formy aktywności, umieszczenie w nowej grupie problemowej uzasadnia fakt, że doradcy musieli zmienić swoje własne podejście do zagadnień ekonomicznych związanych z funkcjonowaniem gospodarstw rolnych w warunkach gospodarki rynkowej. Urynkowienie w rolnictwie spowodowało nową dynamikę rozwojową. Do tej pory rolnictwo mogło funkcjonować bardziej statycznie. Teraz zmiany stały się konieczne. Jeżeli nawet rolnik nie był skłonny reformować swoje gospodarstwo, to był zmuszony. Brak reform oznaczał zagrożenie bytu. Doradcy, jak wynika z ich samooceny udoskonaliли swoje umiejętności i mogli być skuteczni w doradztwie dla rolników.

Doradztwo technologiczne dominowało w wypowiedziach 25 doradców i było powiązane z doradztwem ekonomicznym. W tym zakresie doradcy również musieli zdobyć nowe umiejętności i na bieżąco je aktualizować. Nowe technologie stanowiły ważny czynnik wzmacniający pozycje gospodarstw rolnych na uwolnionym rynku. Tylko te gospodarstwa, których właściciele potrafili zmienić dotychczasowe sposoby produkcji i nie bali się ryzyka miały szansę konkurencji na rynku.

Transformacja ustrojowa i urynkowienie gospodarki postawiło przed doradcami konieczność wskazywania rolnikom nowych źródeł dochodów na wsi. Ta problematyka dominowała w wypowiedziach 19 doradców. Działania te sprowadzały się między innymi do *„...promowania przedsięwzięć przynoszących dodatkowe dochody, ...prowadzenia szkoleń z zakresu bardziej dochodowych kierunków produkcji rolniczej, ...wskazywania na możliwości dodatkowych źródeł dochodu - organizowanie gospodarstw agroturystycznych, rękodzielnictwa itp., ...przekonywania rolników by w oparciu o fundusze z UE modernizowali swoje gospodarstwa, kupowali potrzebny sprzęt i materiał hodowlany, a także rozpoczynali działalność usługową dla*

rolnictwa”. Wypowiedź jednego z doradców charakteryzuje sytuację gospodarstw „...*Dobre i większe obszary gospodarstwa zdecydowanie częściej sięgały po środki przedakcesyjne i SPO na modernizację swoich gospodarstw. Te gospodarstwa mogą dziś konkurować na rynku. Gospodarstwa rolników, którzy bali się zmian, zatrzymały się w rozwoju i obecnie są słabe.*”

W tabeli 2 przedstawiono wskazania doradców na poszczególne rodzaje aktywności, poprzez które wpływali na procesy ekonomiczne w gospodarstwach rolnych.

Tabela 2

Rodzaje aktywności doradców rolnych, przy pomocy których wpływali na procesy ekonomiczne w gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	Wskazania	
	Liczba	%
Kształtowanie świadomości i postawy rolników	57	31,1
Promocja integracji Polski z UE i pomoc doradczą w pozyskiwaniu środków finansowych z UE	49	26,8
Doradztwo ekonomiczne	35	19,1
Doradztwo technologiczne	25	13,7
Wskazywania rolnikom nowych źródeł dochodów	17	9,3
Razem	183	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Doradcy, którzy zadeklarowali, że nie mieli wpływu na procesy ekonomiczne w gospodarstwach rolnych, w uzasadnieniach najczęściej wskazywali na „...*krótki staż pracy w doradztwie, brak możliwości oddziaływania na rolników, ze względu na ich samodzielność w podejmowaniu decyzji*”, czy też uzasadniali swoją postawę „...*brakiem możliwości oddziaływania doradztwa rolniczego na procesy polityczno-ekonomiczne w kraju i tym samym w rolnictwie*”.

Proces integracji Polski z Unią Europejską stanowił istotny czynnik dynamizujący zmiany ekonomiczne w gospodarce rolnej i na obszarach wiejskich. W przeprowadzonych badaniach ankietowych zapytano doradców o ich stosunek do integracji, rolę jaką odegrali w informowaniu i promowaniu integracji, o wpływ procesu integracji europejskiej na rolnictwo, a także o ocenę stosunku rolników do efektów integracji. W tabeli 3 przedstawiono stosunek doradców do integracji Polski z Unią Europejską przed 1 maja 2004 roku.

Tabela 3
Stosunek doradców rolnych do integracji Polski z Unią Europejską
przed 1 maja 2004 roku

Wyszczególnienie	Wskazania	
	Liczba	%
Bardzo pozytywny	67	25,1
Pozytywny	98	36,7
Raczej pozytywny	79	29,6
Raczej negatywny	8	3,0
Negatywny	1	0,4
Obojętny	3	1,1
Nie mam zdania	5	1,9
Brak odpowiedzi	6	2,2
Razem	267	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Jak wynika z przedstawionych danych, stosunek doradców do procesu integracji Polski z Unią Europejską był pozytywny. Na 267 respondentów 244, tj. 91,4%, określiło swój stosunek do integracji jako: bardzo pozytywny, pozytywny i raczej pozytywny. Z ogólnej liczby respondentów 219, tj. 82% zadeklarowało, że uczestniczyło w działaniach informacyjnych i promujących integrację Polski z UE, 43, tj. 16,1%, że nie brało udziału w tego rodzaju pracach, a 5 respondentów, tj. 1,9% nie udzieliło odpowiedzi.

Po wejściu do Unii Europejskiej około 1,9 mln gospodarstw rodzinnych wymagało wręcz indywidualnego potraktowania, aby bez problemów mogły przejść pierwszy etap integracyjny [Wawrzyniak, Wojtasik, 2005]. Skala zadań, jakie musieli podjąć doradcy była bardzo duża.

Wcześniejsze doświadczenia związane z udzielaniem rolnikom pomocy doradczej w pozyskiwaniu pomocy finansowej z programu SAPARD wskazują, że największym dla Ośrodków Doradztwa Rolniczego problemem był brak wystarczających środków na finansowanie kosztów współpracy z rolnikami, kosztów związanych z pomocą w przygotowaniu wniosków (dojazdy do gospodarstw, niezbędne kontakty z instytucjami i urzędami, telefony) [Matuszak, Mościcki, 2002].

Prowadzenie przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego kampanii informacyjnej i promującej integrację, nie byłoby możliwe bez osobistego zaangażowania się doradców.

Doradcy deklarujący swoją aktywność w promowaniu integracji europejskiej sami ocenili sposób zaangażowania w te działania. 58% doradców oceniło, że działania w tym zakresie prowadzili z pełnym przekonaniem i zaangażowaniem; blisko 28% przyznała, że bez przekonania choć solidnie; zaledwie nieco powyżej 4% doradców starało się nie uczestniczyć w takich działaniach. Żaden z doradców nie pozorował takich działań z konieczności, natomiast 10% nie było zdecydowa-

nych jak określić sposób własnego zaangażowania w działania informacyjne i promujące integrację Polski z UE.

Ocenę wpływu integracji europejskiej na rolnictwo przedstawiono w tabeli 4. W ankiecie założono, że doradca może dokonać więcej niż jednego, ale nie więcej niż trzy wybory, dlatego procentowe wskaźniki odnoszą się do ogólnej liczby wskazań, czyli 570.

Tabela 4

Wpływ integracji europejskiej na rolnictwo w ocenie doradców

Wyszczególnienie	Wskazania	
	Liczba	%
Wzrosło poczucie godności rolnika	25	4,4
Umocniły się gospodarstwa towarowe	113	19,8
Powstały nowe szanse na zbyt produktów rolnych	39	6,8
Gospodarstwa uzyskały wsparcie finansowe i mogły się rozwijać	181	31,8
Dobre gospodarstwa podupadły	7	1,2
Dla słabych gospodarstw stworzone zostały nowe możliwości rozwoju	83	14,6
Rolnictwo uzyskało szerszy dostęp do nowoczesnych technologii i nowoczesnego sprzętu	72	12,6
Wzrosło zainteresowanie rolnictwem ze strony młodzieży	37	6,5
Brak odpowiedzi	5	0,9
Inne	8	1,4
Razem	570	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Na tle bardzo pozytywnej oceny doradców, wpływu integracji europejskiej na polskie rolnictwo, warto przytoczyć ocenę tego procesu przez rolników, uwzględniając fakt, że nie jest ona pozbawiona pewnych subiektywnych obciążeń, pochodzi bowiem z obserwacji i opinii doradców. W tabeli 5 przedstawiono stosunek rolników do efektów integracji Polski z UE, w opinii doradców.

Tabela 5

Stosunek rolników do efektów integracji Polski z Unią Europejską, w opinii doradców

Wyszczególnienie	Wskazania	
	Liczba	%
Są zadowoleni	91	34,1
Jest im to obojętne	3	1,1
Są rozczarowani	59	22,1
Nadal mają nadzieję	85	31,8
Inne	24	9,0
Brak odpowiedzi	5	1,9
Razem	267	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Podstawowym warunkiem dobrego doradztwa jest zaufanie, jakim rolnicy darzą doradców [Ban, Hawkins, 1997]. Jak wynika z przeprowadzonego badania,

w przekonaniu doradców, rolnicy darzyli ich: zaufaniem – blisko 40% wskazań; szacunkiem – ponad 21% wskazań, a uznaniem – ponad 21% wskazań. W tabeli 6 przedstawiono opinie respondentów na temat stosunku rolników do doradców. W ankiecie zaznaczono, że jeden respondent może wskazać więcej niż jedną, ale nie więcej niż trzy, spośród zaproponowanych rodzajów ocen.

Tabela 6

Stosunek rolników do doradców rolnych, w ocenie doradców

Wyszczególnienie	Wskazania	
	Liczba	%
Uznanie	109	21,2
Szacunek	111	21,6
Zaufanie	203	39,6
Lekceważenie	9	1,8
Zazdrość	3	0,6
Obojętność	27	5,3
Nieufność	18	3,5
Niechęć	3	0,6
Inny	17	3,3
Brak odpowiedzi	13	2,5
Razem	513	100

Źródło: Wyniki badań własnych.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania pokazują, że proces transformacji ustrojowej w Polsce po 1990 roku w zakresie dotyczącym wsi i rolnictwa odbywał się z aktywnym uczestnictwem Ośrodków Doradztwa Rolniczego i doradców, mimo braku, odpowiednio wysokich środków finansowych i niewystarczającego zapewnienia potrzebnej informacji.

W niniejszym artykule autor koncentruje się głównie na ekonomicznych aspektach procesu transformacji w rolnictwie mimo, że badanie obejmowało również polityczne i społeczne problemy. Wybór tej problematyki wynika z faktu, że dla rolników znacznie ważniejsze były skutki ekonomiczne niż polityczne i społeczne. Doradcy podkreślali, że ich zadania doradcze dotyczyły funkcjonowania gospodarstw rolnych w kontekście ekonomicznym, gospodarczym, a nie politycznym.

Doradcy nie zawsze w sposób zdecydowany określali swój stosunek do postawionych w ankiecie problemów, ale całościowa analiza uzyskanego materiału poznawczego wskazuje na aktywne i duże zaangażowanie doradców, a nie bierne wykonywanie poleceń, czy realizowanie zadań statutowych.

W odpowiedziach na pytania otwarte daje się zauważyć sporo emocjonalnego stosunku do problemów z jakimi przyszło się zmierzyć doradcom w procesach transformacji gospodarki, głównie z jej urynkowaniem.

Ogólna ocena przebiegu procesów transformacji przez doradców była pozytywna. Doradcy w większości określali swój stosunek do wybranych zagadnień w kategoriach poparcia i zaangażowania w procesy przemian ustrojowych w obszarze ekonomicznym.

Szczególnie duże zaangażowanie wykazali doradcy przy prowadzeniu działań informacyjnych i promujących integrację Polski z Unią Europejską. Ma to znaczenie w kontekście znanych, negatywnych i pełnych obaw postaw rolników wobec integracji. Znaczącą rolę odegrali doradcy w kształtowaniu nowego, otwartego podejścia rolników do wyzwań jakie proces transformacji ustrojowej, a następnie integracji europejskiej, przyniósł na polską wieś.

Należy podkreślić fakt, że doradcy, często we własnym zakresie uczyli się nowej sytuacji w gospodarce rolnej, dostosowywali formy i metody pracy doradczej do nowych okoliczności i co najważniejsze sprostali wyzwaniom, o czym świadczą uznanie, szacunek i zaufanie rolników (ponad 82% wskazań stanowiły oceny pozytywne). Nawet jeżeli uwzględnimy, że oceny formułowane przez doradców, w imieniu rolników są ocenami pośrednimi to i tak wyniki badań dostarczyły wielu cennych informacji i wskazań dotyczących przemian w rolnictwie.

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje wszystkich problemów jakie zostały opisane w ankietach przez doradców. Pominięte zostały obszary problemowe dotyczące oceny partii politycznych na wsi, związków zawodowych rolników, Izb Rolniczych, a także doskonalenia zawodowego doradców i głównych form aktywności doradczej przed i po 1990 roku.

LITERATURA

1. Drygas M. (2001): Potrzeby informacyjne Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 1/01.
2. Matuszak E., Mościcki K. (2002): Doradztwo rolnicze w kontekście integracji z Unią Europejską. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 3/4/02.
3. Pabich A. (2005): Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 roku. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 3/05.
4. Wawrzyniak B. M., Wojtasik B. (2005): Rolnicy polscy po roku funkcjonowania w Unii Europejskiej. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 1/05.
5. Zawisza S., Augustowska E. (2006): Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcjonowanie doradztwa rolniczego na przykładzie Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 1/06.
6. van den Ban A.W., Hawkins A.S. (1997): Doradztwo rolnicze. Wydawnictwo MSDR. Kraków.

LESZEK LEŚNIAK

UDZIAŁ DORADCÓW ROLNICZYCH W PROCESIE TRANSFORMACJI USTROJOWEJ W POLSCE

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje wyniki badań, których celem było poznanie stosunku doradców rolnych do procesu transformacji ustrojowej i samooceny ich wpływu na realizację głównych celów transformacyjnej polityki rolnej po 1990 roku. W badaniach przeprowadzonych pod koniec 2006 i na początku 2007 roku uczestniczyło 267 doradców rolnych.

Przeprowadzone badania pokazują, że proces transformacji ustrojowej w Polsce po 1990 roku, w zakresie dotyczącym wsi i rolnictwa odbywał się z aktywnym uczestnictwem doradców rolniczych.

Stosunku doradców do procesu transformacji jest na ogół pozytywny. Doradcy w większości określali swój stosunek do wybranych zagadnień w kategoriach poparcia i zaangażowania w proces zmian ustrojowych w obszarze przemian ekonomicznych.

Należy podkreślić fakt, że doradcy, w nowej sytuacji w gospodarce rolnej, dostosowywali formy i metody pracy doradczej do nowych okoliczności i co najważniejsze sprostały wyzwaniom, o czym świadczą uznanie, szacunek i zaufanie rolników.

LESZEK LEŚNIAK

THE ROLE OF THE AGRICULTURAL ADVISORS IN THE TRANSFORMATION PROCESS OF POLITICAL SYSTEM IN POLAND

SUMMARY

The article presents the results of the studies conducted among agricultural advisers. The aim of the studies was to know a relation of the agricultural advisers to the transformation process of political system and a self-assessment concerning the influence on the realization of main objectives of agricultural policy transformation after 1990. 267 agricultural advisers took part in the studies carried out at the end of the year 2006 and at the beginning of 2007.

The results of the studies show that the transformation process of political system in Poland after 1990 concerning countryside and agriculture was assisted actively by the agricultural advisers.

General valuation of the transformation process by the agricultural advisers was positive. The majority of the advisers defined their relation to the issue as supporting and actively involved in the process of the economic policy transformation.

It is important to note that advisers often used to teach themselves about the new situation in agriculture, adopt the methods of advisory service to the new circumstances and what is the most important they have met their challenges. The evidence for that is appreciation, respect and trust of farmers.